

De banalisering van de opsluiting van jongeren

JENNEKE CHRISTIAENS*

Voor een historisch-criminoloog is het toch even schrikken als je op de radio hoort dat “oude” gevangenis­sen zoals die van Tongeren opnieuw zullen worden geopend en omgebouwd tot federale jeugd­gevangenis­sen: het Everberg model *continued*. Volgens de beleidsverklaring van de toenmalige Minister van Justitie Van Deurzen (in 2008) was deze uitbreiding noodzakelijk om “de strafuitvoering ten aanzien van jeugddelinquenten te waarborgen”. In die beleidsverklaring is er sprake van een capaciteitsuitbreiding van het Everberg-model met 200 plaatsen. Nemen we er het Masterplan voor de strafinrichtingen bij, dan merken we op dat de uitbreiding veel verder reikt dan aanvankelijk aangekondigd. Het is een beetje puzzelwerk (omdat de gehanteerde cijfers niet altijd overeenstemmen) maar als de optelsom klopt, dan komt de capaciteitsuitbreiding wat jongeren betreft meer op 280 bijkomende federale plaatsen. Het gaat om: 76 plaatsen in Everberg, 34 plaatsen in Tongeren, 50 plaatsen in St-Hubert en 120 plaatsen in Anchène (een nieuw te bouwen gevangenis). Het geheel van deze capaciteitsuitbreiding zou rond moeten zijn tegen 2012. Opgelet, het gaat hier uitsluitend om federale plaatsen. Daarnaast werkt ook de Vlaamse Gemeenschap aan een capaciteitsuitbreiding van de gemeenschapsinstellingen. In de beleidsverklaring van 2009, is één van de kernwoorden inzake de gemeenschapsinstellingen van de kersverse minister van Welzijn Jo Vandeurzen: capaciteitsuitbreiding. Het plan dat daar wordt uitgetekend komt neer op een uitbreiding met ten minste 86 plaatsen in de gemeenschapsinstellingen.

Kortom, wat betreft de plaatsing van jongeren wegens als misdrijf omschreven feiten (maar ook POS!) komt dit voor Vlaanderen neer op een fenomenale (bijna verdubbeling) uitbreiding van de opsluitingcapaciteit in de komende jaren.

Zoals vastgelegd sinds de staatshervorming is de uitvoering van maatregelen opgelegd door de jeugdrechter een bevoegdheid van de Gemeenschappen. Echter, sinds de Everberg wet van 2002 is er een bres ontstaan in deze toch duidelijke bevoegdheidsverdeling inzake de “strafuitvoering” ten aanzien van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd. Maar dit is blijkbaar geen punt meer van discussie? Het is alsof een federale jeugd­gevangenis (weliswaar met een pedagogisch team van de Gemeenschap) nu definitief deel uitmaakt van de Belgische maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie. België als het geroemd Europees voorbeeld inzake een specifieke op jongeren gericht jeugdrecht, passend in de welfare filosofie? Er bestaan genoeg indicaties om te stellen dat die modelfunctie tot het verleden behoort. De Belgische jeugdbescherming is wel degelijk bezig aan haar eigen versie van de *punitive turn* (Muncie, 2008).

De noodzaak om penitentiaire capaciteit voor jongeren uit te breiden wordt steeds weer gemotiveerd vanuit het probleem van straffeloosheid als gevolg van een tekort aan plaatsen. Basisredenering hierbij is dat, vermits jeugddelinquentie stijgt en ernsti-

* Professor, Vakgroep Criminologie, Faculteit Recht en criminologie, VUB

ger wordt, jeugdrechters daadwerkelijk én daadkrachtig moeten kunnen optreden. Daarom is volgens dezelfde redenering plaatsingscapaciteit nodig. Deze blijkt dan in de praktijk onvoldoende. De bestaande capaciteit in de gemeenschapsinstellingen én in de Grubbe wordt constant en volledig gebruikt. De instellingen zitten met andere woorden vol. Dus, logische en noodzakelijke gevolgtrekking, aldus nog steeds deze redenering: er moeten plaatsen bijkomen. Een infernale logica, maar vooral een simplistische redenering die uitgaat van een aantal zogenaamde evidenties die helemaal geen evidenties zijn. Het is een redenering die zichzelf voorstelt als logisch en realistisch, maar tegelijkertijd haar louter politiek en kortzichtig karakter verhuult. Het is een analyse en oplossing die alvast niet steunt op wat kan genoemd worden de “criminologische verbeelding” (Carrabine et.al., 2009:5-6). Er wordt immers totaal voorbijgegaan aan de complexiteit van dit vraagstuk.

Allereerst moeten we stilstaan bij het argument: jeugdcriminaliteit stijgt. Deze stelling kan niet zomaar kan bewezen worden aan de hand van politionele of gerechtelijke gegevens die publiek (zouden) toegankelijk zijn. De enige publiek toegankelijke statistieken inzake jeugdzaken betreffen de op het parket aangemelde zaken en jongeren vanaf 2005 (Goedseels, e.a., 2007). Er zijn echter nog geen nieuwe gegevens toegankelijk voor de daarop volgende jaren. Uit een vroegere analyse bleek alvast dat het aantal jeugdzaken op parketniveau globaal gezien tussen de jaren 1980 en 2005 niet spectaculair steeg. Veeleer was er sprake van een zekere stabiliteit (Vanneste, e.a., 2005). Het zou natuurlijk kunnen dat bepaalde misdrijven gepleegd door minderjarigen de laatste jaren in aantal zouden zijn toegenomen ten nadele van andere feiten. Voorbij alle criminologische kritieken op de administratieve statistieken, zouden de gegevens hieromtrent wel beschikbaar moeten zijn, opdat ze het maatschappelijk debat over de aanpak van jeugdcriminaliteit kunnen voeden. Bovendien, zou het vanuit politiek perspectief getuigen van “degelijk bestuur” als de gebruikte argumenten én de keuze voor deze capaciteitsuitbreiding ook worden gestaafd.

Immers, in tegenstelling tot voorgaande argumentatie zou evengoed de (criminologische) hypothese kunnen gesteld worden dat niet jeugdcriminaliteit toeneemt, maar dat het gebruik van de plaatsing en opsluiting van minderjarigen toeneemt. Hiervoor zou er natuurlijk basis criminografische informatie beschikbaar moeten zijn i.v.m. werkzaamheden en beslissingen van de jeugdrechtbanken in ons land. Deze gegevens zijn niet voorhanden. Er is wel Belgische onderzoek dat aantoonde dat jeugdrechters beslissen tot de opsluiting van een minderjarige vanuit zeer diverse finaliteiten en logica's (Lemmens & Van Welzenis, 1999; Nuytiens e.a, 2005). Bovendien blijkt uit het weinige onderzoek dat er is dat jongeren voor misdrijf-feiten vooral bij voorlopige maatregel geplaatst worden. Een soort voorhechtenis dus.

De capaciteitsproblematiek is in Vlaanderen nog complexer, aangezien in de gemeenschapsinstellingen niet enkel delinquente jongeren worden opgesloten. Uit een recente parlementaire vraag bleek dat onze gemeenschapsinstellingen voor 40% gevuld zijn met jongeren die in een ‘problematische opvoedingssituatie’ opgroeien. Deze jongeren hebben geen delict gepleegd, maar worden wel opgesloten samen met delinquente jongeren. Een constructieve oplossing voor de geplaatste niet-delinquente jongeren had ook een beleidsoplossing kunnen zijn. Maar niet dus: gewoon uitbreiding van penitentiaire capaciteit.

Wetenschappelijk onderzoek plaatst bij deze beleidskeuze ernstige vragen. Ten eerste, onderzoek toont aan dat alternatieve (ambulante) maatregelen betere resultaten opleveren dan plaatsing.

Ten tweede, als er dan toch geplaatst wordt, blijkt dat instellingen met een meer open regime, met een sterke pedagogische omkadering en met de nodige aandacht voor nazorg, beter scoren dan gesloten instellingen met een strak regime (*doing time*). Dit verschil heeft alles te maken met de negatieve effecten (*'the pains of imprisonment'*) van de opsluiting die nog sterker optreden in de gesloten instellingen. Recent internationaal onderzoek laat overduidelijk zien dat jeugdrecht interventies tijdens de adolescentie een iatrogenetisch effect hebben op jongeren. (Gatti e.a., 2009). Bovendien blijkt uit hetzelfde onderzoek dat deze negatieve impact op de latere "criminele carrière" van de minderjarige toeneemt "as the type of intervention becomes more intense and restrictive" (Gatti, e.a., 2009: 996).

Deze onderzoeksresultaten zijn op verschillende manieren belangwekkend. Alleszins op één manier plaatsen zij vraagtekens bij het huidige beleid tot uitbreiding van capaciteit. Immers, dit beleid mobiliseert enorme budgetten voor instellingen (en programma's) waar delinquente jongeren samen worden opgesloten. Precies deze opsluitingspraktijk levert het grootste risico op negatieve (iatrogenetische) effecten (Gatti, e.a., 2009:996). Dit geeft, ten derde, ook nog eens een bijzondere kleur aan het (in deze tijden!) economische argument: de kostprijs van deze aanpak ligt beduidend hoger dan bij andere meer ambulante of alternatieve maatregelen.

Ten vierde, is er natuurlijk ook het effect dat uitgaat van de nieuwe beschikbare capaciteit. Niet alleen zullen meer jongeren opgesloten kunnen worden. Het zou ook kunnen leiden tot een verlenging van de plaatsingstermijn. In het bijzonder de nieuwe federale capaciteit zou een snel zichtbaar effect kunnen hebben. De vraag is immers wie in deze instellingen zal kunnen geplaatst worden: jongeren onder een zogenaamde Everberg plaatsing of jongeren die uit handen worden gegeven en die in voorhechtenis zijn geplaatst, dan wel uit handen gegeven jongeren die een definitieve straf moeten uit zitten? Zeker wat betreft deze laatste "doelgroepen" zou dit een verandering kunnen teweegbrengen in de historisch uitzonderlijke praktijk van de uithandengeving binnen de Belgische jeugdbescherming (Christiaens & Nuytiens, 2009). Het zet de deur open naar een verhoogde, maar ook expliciete penale reactie op minderjarigen.

Daarbij aansluitend en *last but not least*, het Verdrag voor de Rechten van het Kind, geratificeerd door België en dus bindend voor de Belgische overheid, stelt dat vrijheidsberoving van minderjarigen enkel als ultieme maatregel mag gehanteerd worden. Het huidige maatschappelijke klimaat en dit beleid laat toe dat de opsluiting wordt voorgesteld als panacee en dus stelselmatig en meer kan worden toegepast. Dat is dus het tegenovergestelde van het ultimatum remedium.

Ondanks dit alles passeert de ongebreidelde uitbreiding van de opsluitingcapaciteit voor jongeren geruisloos. Alle bovenstaande argumenten zijn blijkbaar niet van tel. Het lijkt niemand nog te deren. Over wat men doet en zal doen tijdens de opsluiting horen we weinig, zijn er weinig basisgegevens voor handen en is er ook zeer weinig empirisch onderzoek. Volgens het beleidsplan van Van Deurzen zal er onder meer gewerkt worden in de richting van "zorg op maat" met een geïndividualiseerd traject

en er zal gereflecteerd worden over differentiatie (van doelgroepen). We horen echter vooral weinig over de rechten van gedetineerde minderjarigen. Is het niet nodig om hen dezelfde garanties te bieden als volwassen gedetineerden? Moeten we ons niet de vraag stellen of de Basiswet ook van toepassing zal zijn in de federale inrichtingen? Hebben minderjarigen geen recht op een specifieke klachtprocedure? Is het niet wenselijk, laat staan noodzakelijk een onafhankelijk toezicht op de omstandigheden van detentie, zowel in de gemeenschapsinstellingen als in de federale jeugdgevangenissen te organiseren?

Allemaal vragen die men uit de weg gaat of waar men niet mee bezig is. Het illustreert en getuigt van een verregaande banalisering van de opsluiting van jongeren in onze samenleving.

LITERATUUR

CARRABINE, E., COX, P., LEE, M., PLUMMER, K., SOUTH, N., *Criminology. A sociological introduction*, Oxon, Routledge, 2009.

CHRISTIAENS, J., & NUYTIENS, A., 'Transfer of Juvenile Offenders to Adult Court in Belgium: Critical Reflections on the Reform of a Moderate Practice', *Youth Justice*, 2009/9, 131-142.

GATTI, U., TREMBLAY, R., VITARO, F., 'Iatrogenic effect of juvenile justice', *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 2009, 50:8, 991-998.

GOEDSEELS E., DETRY I., VANNESTE C., *Analyse van de instroom op de jeugdparketten voor het jaar 2005*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Departement Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, n° 20a, juli 2007, 112p. (+ bijlage)

LEMMENS, M. & VAN WELZENIS, I., *Plaatsing in het licht geplaatst! Registratieonderzoek naar de beslissingsprocedure t.a.v. en de hulpverlening in de gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdbijstand*, Leuven, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie, 1999.

MUNCIE, J., 'The punitive turn in juvenile justice: cultures of control and rights compliance in Western Europe and the USA', *Youth Justice*, 2008/8, 107-121.

NUYTIENS, A., CHRISTIAENS, J., ELIAERTS, Ch., *Ernstige jeugddelinquenten gestraft? Praktijk van de uithandengeving*, Gent, Academia, 2005.

VANNESTE, Ch., GOEDSEELS, E., DETRY, I., 'Pour une histoire chiffrée de quarante années de « protection de la jeunesse »: quelques repères utiles', In J. CHRISTIAENS, D., DE FRAENE, I., DELENS-RAVIER, (éd.), *Protection de la jeunesse. Formes et réformes*, Bruylant, Bruxelles, 2005, 3-26.